

Szeretteinktől, barátainktól nehezünkre esik elválni akkor is, ha az elválás csak rövid időre szól és bízhatunk mielőbbi visszatérésükben. Sokkal nehezebb a dolgunk akkor, ha az elválás végleges. Ilyenkor nem is a jobblétre szenderültet siratjuk, aki már egy másik dimenzióból tekint le ránk, földi halandókra, sokkal inkább saját magunkat, hiszen a szeretett társ, családtag vagy jó barát hiánya fájó ürességet kelt bensőnkben.

TEMETŐ

A lelketlen állatokra is nagy hatással van párjuk, vagy csoportjuk valamely tagjának elvesztése. A sosem felejtő elefántok rég elpusztult fajtársaik csontmaradványaihoz vezetik borjaikat, akik mozgékony ormányukkal alaposan végigtapogatják valahai őseik koponya és agyarmaradványait, hogy majd ugyanígy vezessék saját utódaikat is az ősök porhüvelyé felé. A kevésbé intelligens majmok (Charles Darwin legközelebbi rokonai) elpusztult kölykeik tetemét olykor magukkal hurcolják, amíg az szét nem foszlik. Az életre szóló párkapcsolatban élő madarak is mélyen meggyászolják társuk elvesztését. Akadnak közöttük olyanok is, akik számára az életnek ilyenkor már nincs tovább értelme. Az Észak-amerikai vadludak párjukat vesztett egyedei önkéntes védelmi szerepet vállalnak a csoport érdekében. Ellenséget észlelve elébe mennek és megpróbálják elcsalogatni, hogy a többiek ezalatt elmenekülhessenek. Ezek a csalmadarak elsőnek szállnak le ismeretlen területeken, ezzel is elősegítve a csoport párban élő tagjainak biztonságát.

Az örökre szóló elválást nehezen viseljük el, különösen akkor, ha semmi sem marad a szeretett halott után. Szükségünk van legalább egy régi képre, valami apróságra, ami az elhunytra emlékeztet, ezért féltve őrizzük nagyanyánk csatos imakönyvét, nagyapánk agyonszívott pipa-csibukját, keskenyre fent bugylibicskáját.

A népeknek, nemzeteknek is vannak halottaik, akikre köztéri szobrok emlékeztetnek, vagy meglátogathatják őket Madame Tussaud viaszalakos panoptikumában.

Az ókori Egyiptomban szokásos volt a halott tetemének konzerválása az utókor számára, amihez a holttestet ki kellett tömni. Először is el kellett távolítani a bomló lágyszöveteket, az agyat, zsigereket s mindazt, ami nem konzerválható. Ennek eredményeként szinte már csak a csontváz maradhatott némi izomzattal, valamint a bőr. Ez így nemigen hasonlított az elhunyt eredeti formájára, ezért az eltávolított részeket pótolni kellett. A hasüreget teletömték agyaggal, amit — hogy ne legyen túl nehéz — polyvával, törekkkel vegyítettek. A bőrt pedig különféle bonyolult eljárásokkal igyekeztek tartósítani. Az ilyen módon kitömött tetem azután hosszú időn keresztül megőrizte állagát. Hogy az örökkévalóságot megközelíthesse, bebalzsamozták és

pólyákba tekerték a tetemet, így a kialakult múmia inkább hasonlított valamiféle bábhoz, semmint élő emberhez. A múmiát ezért koporsóba fektették, aminek emberformára faragott fedőlapjára a halott idealizált arcképét festették föl.

A balzsamozás és mumifikálás olyan mindennapi tevékenység lett idővel, hogy az emberek kedvenc háziállataikat is, a macskákat, kis krokodilokat és különféle madarakat is kitömettek, hogy otthonukban örökké maguk mellett tudhassák őket.

A holttest kitömése volt tehát a *tömetés*, ahonnan temetés szavunk származik, vagyis a temetés nem a sírgödör földjének visszalapátolására utal (betemetés), hanem az ókori eredetű szokásra, a kitömésre. E szerint ez a szokás őseinknél is mindennapos lehetett, amit idővel a földre temetkezésre váltottak át. Vadásztrófeáinkat vagy kedvenc háziállatainkat azonban még ma is kitömetjük, de már nem a tömetőbe visszük azokat, hanem a preparátorhoz.

Temető szavunkat a latin eredetűnek tartott cemetéri szó változataiként találjuk különböző európai nyelvekben. Az angol cemetery vagy a francia cimetière nyilvánvaló hangalaki rokonságban van a magyar temet szóval, csupán a té hang változott át cé-re, ami mindennapos jelenség. Csakúgy, mint a c-sz, vagy t-sz hangcsere, aminek eredményeként temet szavunkból szemet változat is kialakulhat. Ezt magyarul *szemétnak* mondjuk, vagy másként *hulladéknak*.

A hulladék pedig a holttestet jelentő hulla szavunkkal rokon, ami nem egyéb, mint az elhunyt ember teteme, akár ki van tömve, akár nem.

A latin cemetéri szóban ugyanakkor a szimmetria kifejezést is fölfedezhetjük (cimeteri-szimetri), nyilván nem véletlenül. Az ősi kultúrákra jellemző volt, hogy az élők lakóhelyét (falu, város) egy folyó választotta el a halottakétól, a temetőtől. Így volt ez az ókori Egyiptomban csakúgy, mint 9. századi hazatérő őseinknél, akik mindig folyóvíz mellé települtek.

A halottak helye ilyenformán az élőkkel szembeni oldalon volt, méghozzá tükör-szimmetrikus elhelyezésben, ahol a folyó víztükre alkotott természetes választóvonalat az evilág és a túlvilág közötti határon.

A földre temetett tetem fejrészénél faágat szúrtak a földre, hogy így megjelölve bármikor visszatálhassanak szeretett halottukhoz. Ezek a leszúrt karók gyakran legyökereztek, és lombos fákká terebélyesedve hosszú ideig hirdették az elhunyt temetési helyét. Ha nem akarták, hogy a leszúrt bot kihajtsjon, akkor le kellett kérgezni, és valamilyen jellel megjelölni, aminek eredményeként a fejfák (fejtől való fák) szép kultúrája kialakult. Ezt a jelzőfát minden esetben a fejhez, koponyához

helyezték, innen a kopjafa szavunk, ami eredeti alakjában koponya-fa, vagyis fejfa. (A koponya változata a kopolya, majd koplya, ezért így kellene írunk helyesen, ahogy régebben is tették, nem pedig pontos j-vel. A hadikopja a kopolyafák hosszú, hegyes végű formájáról kaphatta a nevét.)

Az ilyen fából faragott emlékművek nagyjából addig maradtak fenn, amíg a halott élt az utódok emlékezetében, majd azután néhány emberöltőt követően, szép lassan mindkettő elenyészett.

Temetéskor a holttestet *koporsó*ba helyezik, aminek neve ismét a koponyára vezethető vissza, ezúttal azonban nem helyjelölő szerepben, hanem formai alapon.

A fedeles gyékény vagy szalmaedények kópic, kupulykó, névalakjai ugyanazt a kop, kup gyököt tartalmazzák, mint a kupa, kobak, koboz és koponya, vagyis zárt, üregesen kongó testeket jelölnek. A hosszúkás formájú fedeles gyékénykosarat ma is kenyeres koporsónak nevezik sokfelé. Fában szegény vidékeken, amilyen pl. az Ecsedi-láp, vagy a Berettyó menti Sárrét, gyakran gyékényből készítették a halottas koporsókat is, aminek régi hagyományát régészeti leletek bizonyítják.

Az ókorban elterjedt szokás volt a kőkoporsók használata, amivel az örök nyugalmat remélték biztosítani az eltávozott számára. A házformájú, fedeles *szarkofágok* nevének elején talán a Z-Úr-Kő szóösszetétel rejlik, ami a koporsó anyagára utal. A szarkofágok jellegzetes formája a régi magyar *szuszékok*, vagy *szökrönyök* alakjában él tovább, amelyek eredeti funkciója a gabonátárolás volt. A búza pedig — mint tudjuk — a mi népünk számára maga volt az élet.

Királyaink, fejedelmeink a keresztény korban is márványkő koporsóba temetkeztek, és a nemesség is igyekezett családi kriptájába kőkoporsókat faragtatni. A köznépnek, az egyszerűbb embereknek pedig művesen megmunkált deszkakoporsó járt. Erre emlékezik egy szép, szomorú kalotaszegi keserves:

*Fáj a szívem, kimondani sem lehet,
Akiért fáj gyógyítani nem lehet.
Meggyógyítja a koporsó deszkája,
Mikor a föld dobogva omlik rája.*

A képek forrása: Hófer-Fél *Magyar népművészet*, valamint internet.